

СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Zaiarnyi O. A. Subject of administrative information offenses: concept and features.

In this article concept, features and types of subjects of information administrative offenses are investigated, their administrative delictual characteristic is given, place of a subject of administrative information offenses in structure of body of tort is represented, special features of particular categories of subjects that committed offenses in information sphere are determined, some changes to administrative delictual legislation of Ukraine are suggested. Author also proves the necessity of referring legal persons – participants of information relations to general categories of subjects of information administrative offenses, if they are not conducted specific types of information activities.

Separate scientific development in this article is given to the problem of determination an individual entrepreneur as a special subject of information administrative offenses, cases when these participants of information relations are referred to special subjects by law are provided. In this scientific work separate groups of features under which a participant of information relations is recognized a special subject of information administrative offenses by administrative delictual legislation are distinguished.

According to the results of the carried research the author states that today most of the administrative information offenses are committed by special subjects: government officials and civil servants of bodies of state authorities and local government, market participants; legal persons that conduct specific types of information activities for which it is mandatory to obtain a special permit (license) and such legislation tendency has grounds to expand.

Key words: administrative information offense, administrative delictual legislation, information sphere, government official, body of administrative information offense, subject of administrative information offense.

**Заярний
Олег Анатолійович,**

к. ю. н., асистент кафедри адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У контексті розвитку теорії адміністративних інформаційних проступків, удосконалення адміністративно-юрисдикційної діяльності з їх запобігання, а також забезпечення узгодженості заходів адміністративного примусу з характером відповідних деліктів важливе значення має дослідження поняття «суб'єкт адміністративного проступку».

Юридична характеристика суб'єкта адміністративних інформаційних правопорушень дозволяє визначити їх соціально-правову сутність, виявити причини та умови, які сприяють розвитку адміністративної деліктності в інформаційній сфері, адже, правильне визначення правового статусу суб'єкта адміністративного інформаційного правопорушення, установлення рівня та напрямків його професійної підготовки, соціального, майнового стану, а також особистих ін-

тересів і вподобань сприяє повній та об'єктивній кваліфікації деліктів, учинених учасниками інформаційних відносин.

Іншими словами, поняття «суб'єкт адміністративного інформаційного правопорушення» відповідає на питання не лише про те, хто може вчинити те чи інше правопорушення за конкретних обставин, але і в якому соціально-правовому статусі та з використанням яких професійних, особистих чи службових властивостей може формуватися протиправна поведінка конкретного учасника інформаційних відносин.

Усе це вказує на актуальність обраної для статті проблематики дослідження та безумовний науковий інтерес до поняття «суб'єкт адміністративного інформаційного правопорушення» в науці адміністративного, інформаційного права.

Порушена в статті наукова проблематика була предметом дослідження в роботах багатьох учених і практиків – І. Бачіло, А. Благодарного, О. Леонідова, О. Палушкіна, С. Правдюка, С. Стоїцького, О. Чуприни та інших, однак поява нових видів адміністративних інформаційних правопорушень, розширення кола учасників інформаційних відносин, де вчиняються такі делікти, вимагає додаткової адміністративно-деліктної характеристики суб'єктів адміністративних інформаційних правопорушень.

Метою цієї статті є дослідження поняття, ознак, видів суб'єктів адміністративних інформаційних правопорушень, виявлення особливостей їх правового статусу, а також надання їх адміністративно-деліктної характеристики.

Предметом дослідження у цій статті є суб'єкт адміністративних інформаційних правопорушень як учасник адміністративно-деліктних відносин, наукове поняття та елемент складу адміністративних деліктів, що вчиняються в інформаційній сфері.

У науці адміністративно-деліктного права існує багато визначень поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення», у кожному з яких зроблено акцент на різні аспекти цього поняття.

Як зазначає А. Комзюк, «Суб'єктом адміністративного правопорушення чинний КУпАП визнає фізичну осудну особу, яка досягла на момент вчинення проступку віку, з якого настає адміністративна відповідальність» [1, с. 21].

На думку А. Агапова, суб'єкт адміністративного проступку – фізична або юридична особа, винними діями (бездіяльністю) якої заподіяно шкоду потерпілому або загальнодержавним інтересам [2, с. 37].

Кожен із наведених поглядів має ґрунтовну аргументацію та заслуговує право на існування. Проте призначення науки адміністративної деліктології полягає у постійному, системному пошуку оптимальної моделі конкретних понять, здатних задовольнити потреби адміністративно-деліктного законодавства, адміністративно-юрисдикційної діяльності та державної адміністративно-деліктної політики в цілому.

Суб'єкт адміністративного правопорушення – це особа, яка його вчинила шляхом виконання всіх визначених у межах складу проступку ознак та відповідає визначеним у конкрет-

ній адміністративно-деліктній нормі властивостям [3, с. 63].

Використання законодавцем у формулюванні змісту адміністративно-деліктних норм прийомів законодавчої техніки, відповідно до яких суб'єкт більшості складів адміністративних інформаційних правопорушень визначається через особу, до якої застосовуються адміністративні стягнення за вчинене правопорушення, тобто суб'єкта адміністративної відповідальності, означає, що суб'єкт проступку не входить до його юридичного складу.

Юридичний склад адміністративного правопорушення, будучи встановленою нормами права системою ознак, включає в себе конструктивні ознаки, які характеризують виконавця протиправних дій чи бездіяльності як суб'єкта адміністративного проступку [4, с. 75].

Усі ознаки, які характеризують суб'єкта адміністративних інформаційних правопорушень, можна розділити на загальні та спеціальні (особливі).

Згідно з вихідними положеннями наведеної класифікації адміністративне інформаційне правопорушення визнається вчиненим загальним суб'єктом, якщо винна особа в момент його вчинення не була наділена спеціальними правами чи повноваженнями в інформаційній сфері або вчиняла протиправне діяння не як посадова чи службова особа, а як загальний суб'єкт інформаційних відносин.

Традиційно до ознак, які характеризують учасника інформаційних відносин як загального суб'єкта адмі-

ністративних інформаційних правопорушень, належать вік та осудність порушника (ст.ст. 12, 14, 20 КУпАП) [5, с. 48; 6].

Виходячи з наведеного визначення загальним суб'єктом адміністративних інформаційних правопорушень є фізична, осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку, не перебуває на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, не є посадовою чи службовою особою суб'єктів господарювання, а також не здійснює самостійно підприємницьку діяльність в інформаційній сфері.

Іншими словами, як загальний суб'єкт адміністративних інформаційних правопорушень може розглядатися особа, яка за своїм правовим статусом, професійною кваліфікацією, видом діяльності не підпадає під кваліфікаційні ознаки, сформульовані в спеціальних нормах актів адміністративно-деліктного законодавства України.

Поряд із фізичними особами до загальних суб'єктів адміністративних проступків належать також юридичні особи – учасники інформаційних відносин. Правовою передумовою віднесення їх до категорії загальних суб'єктів адміністративних інформаційних проступків є наявність загальної правосуб'єктності.

Як зазначає В. Денисенко, однією з особливостей адміністративно-деліктних відносин є те, що вони виникають в межах дії та у зв'язку з порушенням норм матеріального права, а розвиваються та припиняються у сфері дії норм адміністративно-процедурного та адміністративно-проце-

суального права у зв'язку з учиненням адміністративного правопорушення, його правовою кваліфікацією, а також через застосування заходів адміністративного примусу до правопорушника [7, с. 9].

Розвиваючи наведений погляд В. Денисюка щодо інформаційної сфери, можна констатувати, що відносини, які виникають у зв'язку з учиненням адміністративних інформаційних правопорушень, виникають унаслідок порушення матеріальних норм інформаційного права, а розвиваються, тобто одержують правову кваліфікацію і юридичну оцінку з боку уповноважених органів адміністративної юрисдикції, згідно з нормами адміністративно-деліктного права.

Таке сплетіння інформаційних та адміністративно-деліктних відносин у зв'язку з учиненням адміністративного інформаційного правопорушення вказує на те, що загальним суб'єктом цих деліктів є передусім учасник інформаційних відносин, тобто особа, наділена інформаційною та адміністративно-деліктною правосуб'єктністю.

Розкриваючи поняття суб'єктів інформаційних відносин через категорію «учасники», Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ [8] надав юридичного значення саме динамічним аспектам цього поняття. Це означає, що для цілей правового регулювання інформаційних відносин ключове значення мають не внутрішні ознаки суб'єктів інформаційних відносин – їх соціальний та майновий стан, політичні погляди і переконання, організаційно-правова

форма чи внутрішня структура юридичної особи, а динамічні властивості їх правового статусу, які виражаються в їх правосуб'єктності.

Л. Коваленко вважає, що суб'єктами інформаційних правовідносин постають їх учасники, які володіють інформаційною правосуб'єктністю, що поєднує в собі дві складові: інформаційну правоздатність, яка полягає в можливості мати інформаційні права й обов'язки, та інформаційну дієздатність – можливість своїми діями набувати інформаційного права і створювати обов'язки [9, с. 126].

Як зазначав В. Копилов, для того, щоб учасник інформаційних відносин був визнаний суб'єктом інформаційних правовідносин, він має наділятися спеціальними властивостями – інформаційною правосуб'єктністю, тобто інформаційною право- та дієздатністю. Кожен суб'єкт, наділений правами та обов'язками в інформаційній сфері, який здатний нести відповідальність за їх реалізацію, є учасником відносин в інформаційній сфері, однак лише дієздатна особа, яка здійснює визнані за нею права чи виконує покладені на неї обов'язки або несе відповідальність за їх учинення, є суб'єктом інформаційних правовідносин [10, с. 46, 47].

Розвиток наведеного погляду вказує на те, що учасником інформаційних відносин може бути будь-яка особа, яка має суб'єктивні права та юридичні обов'язки в інформаційній сфері, тоді як статусу суб'єкта інформаційних правовідносин вона набуває з моменту реалізації своєї правосуб'єктності, тобто з часу набуття нею суб'єктивних прав, вико-

нання покладених обов'язків чи у зв'язку з притягненням до юридичної відповідальності.

При цьому, як зазначав Л. Коваль, дієздатність не можна визнати особливим правом суб'єкта. Вона перебуває в необхідному причинно-наслідковому зв'язку з правоздатністю, є невід'ємною умовою її реалізації, хоча співвідноситься не з правами чи обов'язками, а з юридичними фактами, що створюють умови для їх здійснення. Саме тому щодо адміністративної відповідальності визнання дієздатності вказує на визнання правосуб'єктності [11, с. 111].

У контексті дослідження поняття «суб'єкт адміністративних інформаційних правопорушень» деліктоздатність означає передусім здатність учасника інформаційних відносин розуміти межі дозволеної поведінки, усвідомлювати зміст установлених законом адміністративно-правових заборон, правові наслідки їх порушення. Саме тому визнання особи загальним суб'єктом адміністративних, зокрема інформаційних, правопорушень традиційно в юридичній літературі пов'язується з такими факторами, як вік та осудність, що безпосередньо відбиваються на правосуб'єктності. Ці властивості іменуються в адміністративній деліктології загальними ознаками суб'єкта адміністративних правопорушень [4, с. 76; 5, с. 48] і відбивають загальну здатність учасника інформаційних відносин нести відповідальність за протиправну поведінку.

Установлюючи загальне правило про можливість притягнення фізичної особи до адміністративної від-

повідальності з моменту досягнення нею шістнадцятирічного віку, Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року (далі – КУпАП) розкриває категорію «осудність» через її антипод «неосудність» (ст. 20 Кодексу) [12].

Фактично це означає, що загальним суб'єктом адміністративних правопорушень є фізична особа, яка на момент учинення делікту досягла шістнадцятирічного віку та під час учинення протиправної дії чи бездіяльності перебувала в стані осудності, тобто могла усвідомлювати свої дії або керувати ними, не мала чи не страждала хронічною душевною хворобою, тимчасовим розладом душевної діяльності, слабоумством або іншим хворобливим станом, який виключав би можливість усвідомлення характеру проступку, його негативних наслідків.

Поряд із зазначеними ознаками загальних суб'єктів адміністративних правопорушень, для протиправних діянь, що вчиняються в інформаційній сфері, властива ще одна, не менш важлива ознака того ж самого порядку – проступок не має пов'язуватися зі службовою, професійною чи будь-якою іншою спеціальною інформаційною діяльністю, а інформація, інформаційно-телекомунікаційні системи чи ресурси мають бути загальнодоступними.

До складів адміністративних інформаційних правопорушень, що вчиняються загальними суб'єктами, можна віднести проступки, передбачені ст.ст. 51-2, 148, 164-1, 173, 212-6 КУпАП та деякі інші. Наявність у правовому полі України відносно незна-

чної кількості складів адміністративних інформаційних правопорушень, учинення яких пов'язується із загальним суб'єктом, можна пояснити тим, що інформація, інформаційні ресурси, інформаційно-телекомунікаційні системи у сфері діяльності публічної адміністрації є засобами здійснення покладених на них функцій і завдань. У зв'язку з цим використання вказаних елементів інформаційної сфери, забезпечення їх правових режимів, задоволення інформаційних потреб фізичних та юридичних осіб закон безпосередньо пов'язує з реалізацією посадовими, службовими особами покладених на них повноважень, невиконання яких тягне за собою адміністративну відповідальність.

У науці адміністративно-деліктного права до категорії «загальний суб'єкт адміністративного правопорушення» поряд із фізичними особами також відносять правосуб'єктних юридичних осіб [13, с. 11]. На думку Н. Хаманевої, установлення адміністративної відповідальності для юридичних осіб є одним із необхідних правових засобів забезпечення виконання покладених на них обов'язків. Заходи адміністративної відповідальності мають застосовуватися до юридичних осіб як суб'єктів адміністративних правопорушень незалежно від їх організаційно-правової форми власності і господарювання [14, с. 6, 7].

На відміну від науки адміністративного права та положень адміністративно-деліктного законодавства багатьох країн Світу, законодавство України попри визнання юридичної

особи суб'єктом адміністративних відносин, що функціонують у різних сферах діяльності публічної адміністрації, у той же час прямо не визнало їх суб'єктами адміністративних правопорушень.

Стосовно юридичних осіб – учасників інформаційних відносин – зазначена законодавча прогалина частково заповнюється шляхом системного тлумачення положень ст.ст. 218 та 238 Господарського кодексу України від 16.01.2003 року (далі – ГК України) [15].

З буквального змісту цих норм випливає можливість застосування до юридичної особи – суб'єкта господарювання адміністративно-господарських – санкцій (заходів майново-організаційного впливу за порушення встановлених державою обов'язкових правил здійснення господарської діяльності).

Обмеження законом сфери застосування адміністративно-господарських санкцій за колом суб'єктів на перший погляд означає легальне визнання юридичної особи спеціальним суб'єктом адміністративної відповідальності. Однак, на наш погляд, вироблені вітчизняною адміністративною деліктологією критерії поділу юридичних осіб на загальних і спеціальних суб'єктів адміністративних правопорушень не є прийнятними для фізичних осіб.

Так, щодо можливості визнання юридичної особи загальним суб'єктом адміністративних інформаційних правопорушень в юридичній літературі сформулювалося декілька підходів, сутність яких полягає в такому:

1. Юридична особа визнається загальним суб'єктом адміністративного інформаційного правопорушення, якщо вона вчинила делікт у зв'язку із задоволенням права доступу до публічної інформації або телекомунікаційних систем, радіочастотного ресурсу загального користування, якщо реалізація цих прав не пов'язана зі спеціальними видами інформаційної діяльності.

2. Якщо така юридична особа не провадить інформаційної діяльності або та не є основним видом статутної діяльності.

3. Якщо юридична особа не є володільцем чи розпорядником інформації, забезпечення доступу до якої є прямим обов'язком такою особи, або коли юридична особа не має монопольних прав зі створення, розповсюдження, охорони та захисту відповідної інформації.

4. Коли юридична особа не має права здійснювати спеціальні види інформаційної діяльності у сфері телекомунікацій, поштового зв'язку, захисту інформації, діяльності, пов'язаної з державною таємницею, через відсутність спеціального дозволу (ліцензії) на провадження такої діяльності.

Зазначені фактори у своїй сукупності вказують на те, що правовою основою для визнання юридичної особи загальним суб'єктом адміністративних інформаційних правопорушень є її загальна правосуб'єктність.

Іншими словами, якщо юридична особа для здійснення своєї статутної діяльності не набула спеціальних прав та обов'язків на підставі закону,

індивідуального адміністративного акта або не здійснювала спеціальні права чи не виконувала спеціальних юридичних обов'язків при вчиненні адміністративного інформаційного правопорушення, така особа має визнаватися загальним суб'єктом.

Згідно з положеннями ст. 86 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 року (далі – ЦК України) [16], якщо інше не передбачено законом, загальна правосуб'єктність юридичної особи виникає з моменту її державної реєстрації та припиняється з дня внесення запису про припинення діяльності юридичної особи до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

Таким чином, якщо на момент вчинення адміністративного інформаційного правопорушення для юридичної особи-порушника інформаційна діяльність не мала характеру основної, особа не мала спеціального дозволу, ліцензії на провадження окремих видів діяльності та діяла для задоволення своїх потреб у відкритій інформації, вона має визнаватися загальним суб'єктом проступку.

Коли адміністративне інформаційне правопорушення було вчинено юридичною особою у процесі здійснення нею статутного виду діяльності, що підлягає ліцензуванню та безпосередньо пов'язана з інформаційною сферою, а так само під час проведення операцій з конфіденційною інформацією або з використанням спеціальних засобів зв'язку, телекомунікацій, обробки інформації, – така юридична особа

визнається спеціальним суб'єктом проступку.

До кола спеціальних суб'єктів інформаційно-правових відносин належать юридичні особи, установчими документами яких передбачено інформаційну діяльність як основну: інформаційні агентства, друковані засоби масової інформації, видавництва, телерадіокомпанії, провайдери Інтернет, бібліотеки, архіви тощо, а також державні органи, для яких нормативно-правовими актами встановлено виконання управлінських, регулятивних чи інших функцій в інформаційній сфері [9, с. 126].

Водночас питання про визнання за юридичною особою – учасником інформаційних відносин – ознак спеціального суб'єкта, на наш погляд, має вирішуватися не щодо юридичної особи в цілому, а щодо того, в якому статусі діє такий суб'єкт у конкретних відносинах, у межах яких вчинено інформаційне правопорушення.

Спеціальних ознак, що зумовлюють відповідний правовий статус, юридична особа може набути щонайменше двома способами:

1) нормативним – отримання державного дозволу, ліцензії, делегування повноважень, наявність яких робить можливим скоєння правопорушення;

2) фактичним – набуття певних реальних ознак (монопольне становище на ринку), не пов'язаних із державним дозволом, але за відсутності яких конкретне правопорушення вчинене бути не може [13, с. 11].

Кожен із наведених способів має в своїй основі конкретну групу спеціальних ознак, яким відповіда-

ють лише окремі юридичні особи як учасники інформаційних відносин, суб'єкти адміністративних інформаційних правопорушень, за відсутності яких вчинення того чи іншого проступку фактично є неможливим.

Якщо закон при конструюванні складу адміністративного інформаційного правопорушення в диспозиції конкретної статті вказує на видові ознаки особи-порушника, відсутність яких виключає можливість кваліфікації діяння як адміністративного проступку, такий проступок визнається вчиненням спеціальним суб'єктом.

Формулювання в положеннях особливої частини КУпАП і спеціальних нормах адміністративно-деліктного законодавства ознак спеціальних суб'єктів адміністративних інформаційних правопорушень зумовлено прагненням законодавця диференціювати види і розміри адміністративних покарань залежно від правового статусу окремих категорій учасників інформаційних відносин [17].

Таке призначення спеціальних ознак суб'єктів адміністративних інформаційних правопорушень досягається двома способами:

– по-перше – шляхом включення спеціальних ознак до кваліфікованого складу адміністративного інформаційного правопорушення, унаслідок чого вчинення відповідного проступку стає можливим фізичною, осудною особою, яка досягла шістнадцятирічного віку. Проте якщо така особа характеризується спеціальними (кваліфікаційними) ознаками, то вчинене нею правопорушення набуває властивостей кваліфікованого складу;

– по-друге – шляхом формулювання спеціальних ознак суб'єкта адміністративного інформаційного правопорушення в межах простого складу, що надає відповідним ознакам значення конструктивних, а відповідальність за вчинення такої категорії деліктів будуть нести лише спеціальні суб'єкти [4, с. 78].

У низці статей КУпАП (146, 147, 212-2 тощо) [12] одночасно передбачено декілька санкцій за один і той же проступок, з яких одна розрахована на загального суб'єкта, а інша на спеціального – посадову, службову особу, фізичну особу-підприємця.

По суті у змодельованих у такий спосіб статтях КУпАП закріплюються одразу два склади адміністративних інформаційних правопорушень – простий, розрахований на загальних суб'єктів – громадян України, та кваліфікований, суб'єктом якого визнається посадова чи службова особа, фізична особа-підприємець.

Використання законодавцем при формулюванні адміністративно-деліктних норм КУпАП таких прийомів законодавчої техніки зумовлено необхідністю оптимізації нормативного матеріалу, забезпечення диференціації адміністративних покарань залежно від правового статусу суб'єкта адміністративного проступку, надання ознакам спеціального суб'єкта кваліфікуючого значення.

Ураховуючи юридичне призначення спеціальних ознак суб'єкта адміністративних інформаційних правопорушень, їх можна розділити на шість основних видів залежно від:

1) правового статусу та місця

в структурі публічної адміністрації, характеру посадових і службових повноважень, виду правосуб'єктності фізичних та юридичних осіб приватного права;

2) форм та видів інформаційної діяльності, вимог, обмежень, що до неї висуваються;

3) деліктологічного минулого та сьогодення суб'єкта адміністративного інформаційного правопорушення: (повторне вчинення адміністративного проступку, перебування під адміністративним наглядом, наявність незнятого чи непогашеного адміністративного покарання, наявність письмового попередження, внесення юридичній особі – суб'єкту інформаційної діяльності;

4) володіння суб'єктом спеціальними знаннями, професійними навичками, необхідними для вчинення адміністративного інформаційного правопорушення;

5) наявності дозволів чи обмежень на доступ або використання конфіденційної інформації, інформаційних ресурсів з обмеженим доступом;

6) іншими особливостями, викликаними характером окремих адміністративних інформаційних правопорушень.

Зазвичай ознаки спеціального суб'єкта мають тимчасовий характер, хоча особа-правопорушник може наділятися ними протягом тривалого часу, однак більш короткого, аніж дія загальних ознак суб'єкта адміністративного проступку [5, с. 48].

Кожна група ознак, що характеризують спеціального суб'єкта адміністративних інформаційних правопорушень, має своє юридичне

призначення, яке відображено в особливостях їх прояву щодо окремих категорій порушників.

Оскільки протягом тривалого періоду розвитку науки адміністративної деліктології поняття «суб'єкт адміністративного правопорушення» досліджувалося переважно на прикладі фізичних осіб, то особливості виявлення спеціальних ознак одержали наукове обґрунтування переважно щодо цієї категорії учасників адміністративно-деліктних відносин.

На думку К. Бугайчука, спеціальні ознаки фізичної особи – суб'єкта адміністративного проступку – мають такі особливості:

- а) властиві лише окремим групам громадян;
- б) відбивають специфіку їх правового статусу;
- в) виникають на основі індивідуальних актів управління або інших юридично значущих дій уповноважених органів;
- г) більш динамічні, ніж загальні ознаки;
- д) містяться у статті Особливої частини КУпАП;
- е) закріплюються законом з метою диференціації відповідальності різних категорій осіб, забезпечення справедливої правової оцінки їх неправомирних дій» [5, с. 48].

У своїй сукупності зазначені особливості відбивають правову природу спеціального суб'єкта адміністративних інформаційних правопорушень – фізичної особи, розкривають особливості виявлення таких ознак при кваліфікації деліктів і сприяють диференціації адміністративних покарань

залежно від правового статусу конкретних учасників інформаційних відносин.

З системного дослідження положень законодавства про адміністративні інформаційні правопорушення слідує, що залежно від спеціального правового статусу законодавець поділяє всю систему спеціальних суб'єктів цих проступків на посадових та службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, фізичних осіб-підприємців.

В умовах зростання ролі інформації, інформаційних ресурсів, інформаційно-телекомунікаційних технологій і систем у діяльності публічної адміністрації, перетворення держави з командно-адміністративної на сервісно-регуляторну, розбудови в Україні інформаційного суспільства, КУпАП аналогічно до інших актів адміністративно-деліктного законодавства закріпив значну групу складів адміністративних інформаційних правопорушень, суб'єктом яких визнається посадова чи службова особа.

Серед таких складів адміністративних інформаційних правопорушень законом передбачаються як прості, де вказівка на посадову чи службову особу є кваліфікаційною ознакою, так і кваліфіковані, розраховані виключно на посадових та службових осіб суб'єктів владних повноважень, суб'єктів господарювання незалежно від форми власності чи підпорядкування.

В обох видах складів адміністративних інформаційних правопорушень вказівка на посадову чи

службову особу пов'язується з установленням більш високих розмірів адміністративних покарань або вчиненням дій, допущенням бездіяльності у сфері забезпечення права доступу до інформації, захисту інформаційної безпеки та права на інформацію.

Можливість визнання посадової чи службової особи суб'єктом адміністративного інформаційного правопорушення визначається фактом перебування такої особи на публічній службі, керівних посадах на підприємствах, установах, організаціях, тобто виконання ними організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій в інформаційній сфері.

За загальним правилом, виробленим правозастосовчою діяльністю у справах про притягнення посадових та службових осіб до юридичної відповідальності, організаційно-розпорядчі обов'язки розглядаються в сенсі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують зокрема керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділів, лабораторій, кафедр), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління чи розпорядження державним, колективним або приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо)[18].

У правовій, сервісно-регуляторній державі, діяльність якої спрямована на розвиток інформаційного суспільства, за посадовими та службовими особами різного рівня законодавством України, службовими контрактами, посадовими інструкціями закріплюється широке коло повноважень щодо забезпечення доступу до інформації, інформаційно-телекомунікаційних систем, захисту інформації з обмеженим доступом інформаційної безпеки.

З метою забезпечення належного виконання посадовими та службовими особами повноважень у зазначених напрямках діяльності публічної адміністрації, забезпечення охорони інформаційних прав особи від протиправних посягань чи обмежень, підтримки інформаційного правопорядку, серед закріплених у нормах адміністративно-деліктного законодавства складів адміністративних інформаційних правопорушень значну частину законом відведено проступкам, суб'єктом яких є посадові чи службові особи. Наявність у цієї категорії осіб права вчиняти дії організаційно-розпорядчого чи адміністративно-господарського характеру зумовлює особливості їх адміністративної відповідальності.

Визнання посадових і службових осіб суб'єктами адміністративних, зокрема інформаційних, правопорушень і покладення на них адміністра-

тивної відповідальності стає можливим за таких умов:

1) за умови порушення своїми діями встановлених правил діяльності публічної адміністрації;

2) у разі надання підлеглим вказівок, що суперечать цим правилам;

3) за невжиття заходів, спрямованих на забезпечення дотримання вимог відповідних правил підпорядкованими особами, якщо здійснення таких заходів віднесено законом чи посадовою інструкцією до безпосередніх обов'язків посадової чи службової особи [17].

Невиконання чи неналежне виконання такими суб'єктами покладених на них обов'язків в інформаційній сфері, а так само й порушення правил і норм роботи з інформацією, інформаційними ресурсами та інформаційно-телекомунікаційними системами викликає більш соціально негативні наслідки порівняно з правопорушеннями, вчиненими загальними суб'єктами.

Таку думку можна пояснити не лише спеціальним адміністративно-правовим статусом посадових і службових осіб, але й покладенням на них обов'язків, від належного виконання яких залежить рівень доступу фізичних та юридичних осіб до публічної інформації, ступінь збереження встановлених правових режимів інформації з обмеженим доступом, а також інформаційна безпека в цілому.

Зазначені фактори відображені в нормах адміністративно-деліктного законодавства шляхом формулювання значної групи складів адміністративних інформаційних правопо-

рушень, суб'єктами яких визнаються лише посадові та службові особи, установлення підвищених розмірів адміністративних покарань порівняно з громадянами в проступках із кваліфікованим складом.

Відповідно до одного з доктринальних поглядів на порушену проблему особливості визнання посадових і службових осіб суб'єктами адміністративних правопорушень та їх адміністративної відповідальності виявляються в такому:

а) до посадових осіб за адміністративні правопорушення, порівняно з іншими громадянами, застосовуються більш суворі санкції;

б) вони підлягають адміністративній відповідальності за недотримання лише тих правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків;

в) безпосереднім порушником установлених правил може бути не лише посадова особа, а й інші, зокрема підлеглі їй особи;

г) посадова особа переважно відповідає не стільки за свої дії, скільки за нерозпорядливість;

д) до адміністративної відповідальності за недотримання встановлених правил і нерозпорядливість одночасно може бути притягнуто, за наявності встановленої вини, декілька посадових осіб;

е) притягнення до адміністративної відповідальності не звільняє винного від дисциплінарних стягнень;

ж) у разі, якщо посадові особи скоюють проступки, не пов'язані з виконанням службових обов'язків, вони можуть нести адміністративну

відповідальність як звичайні громадяни [1, с. 78].)

У своїй сукупності зазначені особливості утворюють наукове підґрунтя для визнання посадових і службових осіб спеціальними суб'єктами адміністративних правопорушень і відповідальності за їх вчинення.

Що ж до іншої категорії спеціальних суб'єктів адміністративних інформаційних правопорушень – фізичних осіб-підприємців, то закон пов'язує специфіку їхньої відповідальності з особливостями окремих видів інформаційної діяльності у сфері господарювання.

Це означає, що в частині застосування адміністративно-деліктних норм правовий статус фізичної особи-підприємця виявляється в декількох формах:

1) фізична особа-підприємець визнається спеціальним суб'єктом адміністративного інформаційного правопорушення за наявності прямої вказівки в спеціальній нормі КУпАП або іншого акта адміністративно-деліктного законодавства та за наявності безпосереднього зв'язку з інформаційною діяльністю, де вчиняється відповідний проступок;

2) фізична особа-підприємець визнається законом загальним суб'єктом адміністративного інформаційного проступку, якщо таке діяння не пов'язано зі здійснюваням нею видом підприємницької діяльності або якщо при його вчиненні вона діяла як звичайний громадянин чи мотиви та мета проступку не збігалися з комерційними інтересами;

3) як суб'єкт адміністративного інформаційного правопорушення фі-

зична особа-підприємець може набувати кваліфікованих ознак, коли закон, що передбачає відповідальність за відповідний проступок, виділив підприємця як самостійного суб'єкта з одночасним установленням більш суворого адміністративного покарання.

Законодавче закріплення таких особливостей правового статусу фізичної особи-підприємця як суб'єкта адміністративних інформаційних правопорушень пов'язано з тим, що разом із набуттям відповідного статусу поведінка цих учасників інформаційних відносин підпадає під дію правових обмежень, дозволів чи заборон, розрахованих на спеціальних суб'єктів інформаційної діяльності. Адже закон (ч. 2 ст. 51 ЦК України) [16] установлює основоположне правило регулювання підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця, відповідно до якого «До підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин».

Реалізація цього правила означає, що, по-перше, подібно до юридичних осіб фізична особа набуває статусу підприємця з моменту внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців відповідного запису; по-друге – право здійснювати окремі види підприємницької діяльності, тобто спеціальну правосуб'єктність, фізична особа-підприємець набуває разом з одержанням спеціального дозволу, ліцензії на провадження окремих видів діяльності.

Уведення зазначених правил у правове регулювання діяльності фізичних осіб-підприємців, зокрема учасників інформаційних відносин, означає встановлення для всіх суб'єктів інформаційної діяльності незалежно від їхнього правового статусу та організаційно-правової форми єдиних вимог, недотримання яких має наслідком порушення встановленого державою інформаційного правопорядку, створення загроз для її інформаційної безпеки.

Наслідком такої моделі встановлення правового статусу фізичної особи-підприємця стала легалізація трьох паралельних підходів до визнання цих учасників інформаційних відносин суб'єктами адміністративних інформаційних правопорушень:

1) фізична особа-підприємець визнається суб'єктом адміністративних інформаційних правопорушень у нормах КУпАП на рівні з фізичними особами без такого статусу;

2) суб'єктом адміністративних інформаційних правопорушень фізична особа-підприємець визнається за ті ж делікти, що і юридична особа, яка здійснює такий же вид інформаційної діяльності;

3) фізична особа-підприємець може визнаватися суб'єктом адміністративних інформаційних правопорушень, за які встановлено відповідальність суб'єктів владних повноважень, якщо згідно з нормами закону, індивідуальним актом чи умовами адміністративного договору на першого з наведених учасників інформаційних відносин покладено обов'язки з надання інформаційних послуг, виготовлення інформаційної продукції.

У зазначених випадках проти-правні діяння фізичної особи-підприємця визначаються законом як такі, що мають кваліфікований склад, оскільки відсутність у громадянина відповідного правового статусу виключає можливість його протиправних дій чи бездіяльності як проступку, вчиненого спеціальним суб'єктом.

Таким чином, за загальним правилом, фізична особа-підприємець розглядається нормами адміністративно-деліктного законодавства як спеціальний суб'єкт адміністративних інформаційних правопорушень. Відсутність у фізичної особи статусу підприємця або припинення чи позбавлення її такого статусу у встановленому законом порядку, а так само здійснення нею протиправних дій або бездіяльності поза її підприємницькою діяльністю виключає наявність у складі адміністративного інформаційного правопорушення кваліфікуючих ознак, пов'язаних із відповідним правовим статусом фізичної особи.

Деякі адміністративно-деліктні норми, наявні в національному правовому просторі, не містять прямих вказівок на ознаки суб'єкта адміністративного інформаційного правопорушення, однак їх сутність впливає з логічного тлумачення змісту інших правових норм.

Так, ст. 148-1 КУпАП установлює відповідальність за порушення правил надання та отримання телекомунікаційних послуг, проте не наводить ознак суб'єктів цих проступків [12]. Однак закріплена у ст. 1 Закону України «Про телекомунікації» норма встановлює, що суб'єктами ринку телекомунікацій є оператори, провайдери

телекомунікацій, споживачі телекомунікаційних послуг, виробники та/або постачальники технічних засобів телекомунікацій [19].

Іншим прикладом того ж порядку є проступки, склади яких закріплені в положеннях ст. 212-6 КУпАП [12], якими встановлено відповідальність за здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем. Відсутність в положеннях цієї статті прямої вказівки на суб'єктів проступку заповнюється нормою ст. 3 Закону України «Про захист інформації в автоматизованих інформаційно-телекомунікаційних системах», згідно з якою суб'єктами відносин, пов'язаних із захистом інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах, є володільці інформації, власники системи, користувачі, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку й захисту інформації та підпорядковані йому регіональні органи [20].

Таким чином, із системного зв'язку окремих норм матеріального інформаційного права та положень адміністративно-деліктного законодавства вбачається коло учасників інформаційних відносин, яких закон визнає суб'єктами адміністративних інформаційних правопорушень і покладає на них адміністративну відповідальність.

Такі суб'єкти можуть бути не лише спеціальними, як це впливає з попередніх прикладів, але й загаль-

ними суб'єктами, коли порушником є особа, яка вчинила проступок при реалізації конституційних інформаційних прав. Відповідно вказані вище норми визначають суб'єкта адміністративних інформаційних правопорушень через його матеріальні ознаки, що відображають особливості окремих видів інформаційної діяльності, за наявності яких поведінка особи підпадає під дію конкретних адміністративно-правових заборон.

Поряд із загальними та спеціальними ознаками суб'єктів адміністративного інформаційного правопорушення законодавство України закріплює окремі ознаки, які не охоплюються складом проступку, проте безпосередньо впливають на кваліфікацію протиправного діяння.

Систему особливих ознак, що характеризують особу-порушника і не охоплюються складом адміністративного правопорушення, складають такі, що відображають місце роботи порушника, його вік, стан здоров'я, перебування на військовій службі або службі у правоохоронних органах тощо.

Для узагальнення вказаних особливих ознак в науці адміністративно-деліктного права використовуються поняття «особливий суб'єкт адміністративної відповідальності» [21, с. 23]

Якщо ознаки спеціального суб'єкта адміністративного правопорушення формулюються у спеціальних нормах КУпАП, інших актах адміністративно-деліктного законодавства і є конструктивними елементами цих складів, то особливі ознаки

суб'єкта адміністративної відповідальності, як правило, передбачаються в положеннях загальної частини КУпАП і на кваліфікацію проступку не впливають.

Дослідження змісту норм законодавства про адміністративні інформаційні правопорушення дозволяє нам до складу категорій осіб, які підпадають під ознаки особливого суб'єкта відповідальності, віднести: 1) неповнолітніх; 2) військовослужбовців та осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів; 3) іноземців та осіб без громадянства; 4) осіб, які вчинили аналогічний проступок, за який протягом року піддавалися адміністративному покаранню.

На відміну від перших трьох категорій особливих суб'єктів адміністративної відповідальності така ознака, як вчинення особою однорідного проступку, за який вона піддавалася адміністративному покаранню протягом року, у низці норм КУпАП – ст.ст. 53-5, 53-6, 92-1, 145, 146, 148-1, 163-8, 163-11, 164-1, 164-2, 212-2, 212-6 – та інших набула кваліфікуючого значення, що знайшло своє відбиття в самостійних складах адміністративних інформаційних правопорушень.

Маючи загальний характер як обставина, що обтяжує адміністративне покарання, повторність учинення проступку, будучи особливою ознакою суб'єктів адміністративних інформаційних правопорушень, у той же час на законодавчому рівні набула значення змістоутворювального критерію для однорідних кваліфікованих складів [6].

Таким чином, як ознака об'єктивної сторони проступку повтор-

ність характеризує особливості протиправної поведінки, її соціально-юридичний вияв, а як особлива ознака суб'єктів адміністративної відповідальності зумовлює підвищену негативну оцінку делікту, що відображається в більш високих порівняно із загальними розмірах адміністративних покарань.

Щодо неповнолітніх, закон не містить спеціальних складів адміністративних інформаційних проступків, розрахованих на цих суб'єктів. Однак з логічного тлумачення диспозицій окремих статей КУпАП (147, 148, 148-2, 148-5) слідує, що закріплені в них склади адміністративних правопорушень можуть також охоплювати собою протиправну поведінку неповнолітніх.

Як особлива ознака суб'єкта адміністративної відповідальності, неповноліття особи-порушника означає, що до нього не можуть застосовуватися адміністративні стягнення, передбачені в санкціях спеціальних адміністративно-деліктних норм. До таких осіб застосовують більш м'які покарання, передбачені у ст. 24-1 КУпАП, які повніше відповідають завданням адміністративно-деліктного законодавства, визначеним у ст. 1 КУпАП.

Наявність в особливих суб'єктах адміністративної відповідальності такої ознаки, як перебування на військовій службі або підпорядкованість дії дисциплінарних статутів, означає, що такі особи піддаються дисциплінарним стягненням за адміністративні інформаційні правопорушення, крім деліктів, склади яких закріплені в ст.ст. 213, 212-5 КУпАП, а також у

Законі України «Про державну таємницю».

Заміна адміністративних стягнень дисциплінарними за адміністративні правопорушення, вчинені вказаною категорією суб'єктів, у літературі піддається критиці з огляду на те, що деякі дисциплінарні статuti припускають поєднання дисциплінарної з іншими видами юридичної відповідальності.

Іншими словами, у сфері застосування дисциплінарних статутів складається ситуація, за якої за окремі адміністративні інформаційні правопорушення одночасно можуть застосовуватися адміністративні та дисциплінарні стягнення, що не відповідає конституційному принципу неприпустимості подвійного покарання за одне і те ж правопорушення. Такий стан законодавства про дисциплінарну та адміністративну відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, тягне за собою виникнення нормативних колізій, наслідком яких є втрата особливими ознаками суб'єкта адміністративної відповідальності основного призначення.

Отже, наявність особливих ознак суб'єкта адміністративної відповідальності може набувати як матеріального, так процесуального значення, чи обох.

У цілому аналіз сучасної тенденції розвитку законодавства про адміністративні інформаційні правопорушення дозволяє дійти висновку про розширення в межах правового простору України складів адміністративних інформаційних правопорушень

зі спеціальним суб'єктом, що сприяє диференціації адміністративних покарань, посиленню рівня захисту інформаційних прав особи, удосконаленню, спеціалізації діяльності із запобігання адміністративної деліктності в інформаційній сфері.

Список використаних джерел:

1. Адміністративна відповідальність в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. А. Т. Комзюка. 2-е вид., перероб. і доп. – Харків: Ун-т внутр. Справ. – 2000. – 112 с.
2. Административная ответственность : учебник / Агапов А. Б. – М.: Статут, 2000. – 250 с.
3. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. / В.К. Колпаков. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 256 с.
4. Манохин В. М. Административная ответственность граждан в СССР / В. М. Манохин. – Саратов. – 1988. – 212 с.
5. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Костянтин Леонідович Бугайчук. – Х., 2002. – 243 с.
6. Савчишкин Д. Б. Информационно-административное правонарушение: понятие, признаки, состав / Д. Б. Савчишкин // Административное и муниципальное право. – 2011. – № 7 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [//www.consultant.ru](http://www.consultant.ru)
7. Денисенко В. В. Теория административно-деликтных отношений: дис. ... д-ра юрид. наук / Виктор Васильевич Денисенко. – СПб., 2002. – 394 с.
8. Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650 (в редакції Закону України від 13.01.2011 р.).
9. Коваленко Л. П. Інформаційне право України: проблеми становлення та розвитку : дис. ... доктора юрид. наук :

12.00.07 / Лариса Павлівна Коваленко. – Х., 2014. – 419 с.

10. Копылов В. А. Информационное право : учебник/ Копылов В. А. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2005. – 512 с.

11. Коваль Л. В. Административно-деликтное отношение / Л. В. Коваль. – К.: Вища школа, 1979. – 230 с.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1123 (з наступними змінами та доповненнями).

13. Зима О. Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб : автореф... дис.. канд. юрид. наук: [12.00.07]. / / Олександр Тарасович Зима ; Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого. – Харків. 2001. – 17 с.

12. Костив М. В. Административная право-субъектность юридических лиц и особенности ее реализации в административно-деликтных отношениях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / М. В. Костив Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины. – К., 2005. – 21 с.

14. Хаманева Н. Ю. Проблемы административной ответственности // Административная ответственность / Ин-т государства и права РАН акад. Правовой ун-т; отв. ред. И. Л. Бачило, Н. Ю. Хаманева. – М., 2001. – С.5-9.

15. Господарський Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – № 19–20; № 21–22. – Ст. 144.

16. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV/ Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44. – Ст.356.

17. Комментарий к Кодексу Российской Федерации об административных правонарушениях / под общ. ред. Н. Г. Салищевой. – 7-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 2011. – 1136 с.

18. Про судову практику у справах про хабарництво // Постанова Пленуму Верховного Суду України № 6 від 26.04.2002 року / Юридичний вісник. – 2002. – № 28 (368), 13-19 липня.

19. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.

20. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.

21. Колпаков В. К. Деліктний феномен в адміністративному праві України : автореф. ... дис. доктора юрид. наук. : [спец. 12.00.07]. // Валерій Костянтинович Колпаков / К. – 2005. – 37 с.

Заярний О. А. Суб'єкт адміністративних інформаційних правопорушень : поняття та особливості

У межах цієї статті здійснено дослідження поняття, ознак і видів суб'єктів адміністративних інформаційних правопорушень, надано їх адміністративно-деліктну характеристику, визначено місце суб'єкта адміністративних інформаційних правопорушень у структурі складу делікту, встановлено особливості окремих категорій суб'єктів, що вчиняють проступки в інформаційній сфері, запропоновано окремі зміни до адміністративно-деліктного законодавства України.

Ключові слова: адміністративне інформаційне правопорушення, адміністративно-деліктне законодавство, інформаційна сфера, посадова особа, склад адміністративного інформаційного правопорушення суб'єкт адміністративного інформаційного правопорушення.

Заярный О. А. Субъект административных информационных правонарушений: понятие и особенности

В рамках настоящей статьи проведено исследование понятия, признаков и видов субъектов административных правонарушений, осуществлено их административно-деликтную характеристику, определено место субъекта административных информационных правонарушений в структуре соответствующего вида деликтов, установлены особенности отдельных категорий субъектов, совершающих административные проступки в информационной сфере, предложены некоторые изменения в действующее в Украине административно-деликтное законодательство.

Ключевые слова: административное информационное правонарушение, административно-деликтное законодательство, должностное лицо, информационная сфера, состав административного информационного правонарушения, субъект административного информационного правонарушения.

Стаття на дійшла до редакції 2.06.2015